

*Мірошніченко Н.В., Миколаївський державний університет
ім. В.О.Сухомлинського*

Мірошніченко Наталя Володимирівна (1980 р.н.). У 2002 р. закінчила історичний факультет Миколаївського державного педагогічного університету; магістратуру при Миколаївському державному університеті у 2003 р. Аспірантка кафедри історії України МДУ ім. В.О.Сухомлинського. Тема кандидатської дисертації: *“Миколаївське градоначальство (1900-1920 рр.)”*.

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КАНЦЕЛЯРІЇ МИКОЛАЇВСЬКОГО ГРАДОНАЧАЛЬНИКА НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті розглядається організація штатів канцелярії Миколаївського градоначальника та дається загальна характеристика основних напрямків роботи канцелярії.

In the article the organization of town governor's office staff is researched. Its basic trends of work are also given.

На зламі двох тисячоліть, у час зростання суспільного інтересу до минулого України, а відтак і до регіональної історії, історична наука ставить перед дослідниками безліч проблем, які з тих чи інших причин майже не висвітлені у вітчизняній історіографії або ж не були позбавлені певних ідеологічних нашарувань і викладалися досить тенденційно. До так званих „малодосліджених” сторінок історії Миколаївщини можна віднести й історію діяльності Миколаївського градоначальства.

Не є таємницею, що більш ніж за 200 років структура управління містом неодноразово змінювалася. І, звичайно, його добробут, соціально-економічний та культурний розвиток багато в чому залежали від міської влади.

В історіографії відсутні роботи, які б розкривали поставлену проблему у всьому її обсязі і під різними кутами зору. Здебільшого, в працях, присвячених історії міста діяльність градоначальства згадується лише опосередковано. Певну інформацію, з означеної проблеми, на жаль, досить побіжно, можна одержати в роботах деяких миколаївських авторів, зокрема Ю.С.Крючкова [1], Ковальової О.Ф. і Чистова В.П. [2].

Не маємо ми також і завершених історичних портретів миколаївських градоначальників, які, так чи інакше, доклали зусиль до розбудови міста, виступаючи як представники верховної влади.

У зв'язку з цим перед автором закономірно

постає проблема проведення багатостороннього дослідження документальних джерел і, передусім, фондів державного архіву Миколаївської області, а також періодики, зокрема газет, що видавалися в кінці XIX – на початку XX століть в Миколаєві („Южная Россия”, „Южанин” та ін.). Важливими історичними джерелами для вивчення діяльності градоначальства є видання довідкового характеру, які виходили на початку XX століття у Миколаєві та Херсоні [3].

З огляду на вказані вище обставини, автор статті поставила за мету коротко висвітлити організацію штату канцелярії миколаївського градоначальника, а також деякі аспекти його роботи.

Канцелярія миколаївського градоначальника була реорганізована з канцелярії миколаївського військового губернатора. Розпорядженням від 5 червня 1900 р. Миколаївське військово-губернаторство було ліквідоване, а натомість, в його колишніх кордонах, з 1.07.1900 р. було засноване миколаївське градоначальство [4]. До його складу входило, окрім м. Миколаєва, ще 5 прилеглих хуторів: Василівка, Водопой, Мешково, Погорелово, Широка Балка [5].

Першим градоначальником Миколаєва був колишній губернатор контр-адмірал Карл Михайлович Тікоцький. Посаду цю він обіймав до 11 жовтня 1902 р. і через кілька днів потому з родиною від'їхав до Кронштадту, де став

начальником мінного загону Балтійського флоту [6]. Його наступником став контр-адмірал Оскар Адольфович Енквіст [7].

Функції градоначальника були досить широкими. Згідно службовому положенню, вони були поєднані з обов'язками командира миколаївського порту і начальника гарнізону, тобто він був носієм як цивільної, так і військової влади в місті. На плечі градоначальника лягав нагляд за станом промисловості й торгівлі, діяльністю різноманітних установ, навчальних закладів, поліцейний нагляд, благоустрій міста і т.д. Це, звичайно, спричинювало різноплановість та обширність діловодства. Штат канцелярії, який дістався „у спадок” від військового губернаторства, був явно замалим, адже затверджений він був ще у 1868 р., коли Миколаїв, власне, ще не мав залізниці і являв собою виключно лише військовий порт, заселений, переважно, військовослужбовцями та відставними чинами і складався з чотирьох штатних чиновників: правителя канцелярії, старшого та молодшого помічників і реєстратора [8].

На недостатність штату канцелярії доповідали МВС ще колишні миколаївські військові губернатори: віце-адмірал Пещуров у 1889 р. та віце-адмірал Копитов в 1897 р., пропонуючи при цьому проекти нових штатів канцелярії. Та ці клопотання не отримали подальшого розвитку у напрямку вирішення проблеми реорганізації управління цивільною частиною Миколаєва [9].

А між іншим, через 32 роки по затвердженню проекту даного штату населення Миколаєва збільшилось майже на 40%, і за переписом 1897 р. в ньому вже налічувалось 92060 жителів, що вивело Миколаїв на 21 місце за кількістю населення в Російській імперії і на друге, після Одеси, – в Херсонській губернії [10].

Зростав і торгово-промисловий потенціал міста. Статистичні дані того періоду вказують, що в Миколаєві одних лише заводсько-фабричних та ремісничих підприємств налічувалось 862, які в 1899 р. давали продукцію на суму 12 млн. руб., обіг торгових підприємств становив до 13 млн. руб. [11]. Для торгівельних потреб видавалося більш ніж 3000 документів.

Все це, а також тісно пов'язані між собою торгівля, ділові стосунки Морського відомства, міської управи, Біржового комітету, комерційного порту, залізниці, породжували безліч проблем, що потребували термінового вирішення. Крім того, канцелярія виконувала всі функції губернських правлінь, комітетів та канцелярій губернаторів в губерніях. Виконати всі ці функції при наявному штаті було справою досить проблематичною.

Не достатньою була і оплата чиновників канцелярії. Наприклад, якщо градоначальник отримував 2500 руб./рік (в тому числі 1250 руб. жалування та 1250 руб. на харчування) [12],

правитель канцелярії – 1500 руб., то старший помічник – 700 руб., молодший – 600 руб., реєстратор – 200 руб. [13]. Цього було недостатньо, щоб покрити витрати навіть несімейної людини. В багатьох випадках саме обмеженість оплати штатних чиновників гальмувала залучення на службу в канцелярію здібних та обдарованих кадрів.

При складанні нового проекту штату канцелярії градоначальника були взяті за зразок штати градоначальства Севастополя, який, до речі, поступався Миколаєву за чисельністю населення, а також частково штати Одеського градоначальства. Причому новопроєктований штат було дещо адаптовано до реалій тогочасної дійсності, що виражалось в підвищенні службового положення та заробітної плати чиновників канцелярії, порівняно з проектом штату, представленого в МВС віце-адміралом Копитовим в 1897 р. [14]. Причини цього були досить очевидними, адже ціни на предмети першої необхідності в Миколаєві були в деяких випадках вищими, ніж в Одесі та інших центрах Півдня Росії.

Вже існуючий штат було розширено за рахунок введення нових посад: діловодів з трьома їх помічниками, завідуючого паспортною частиною, реєстратора (він же архіваріус), чиновників для особливих доручень. Також була запроваджена посада старшого лікаря градоначальства, до функцій якого входив нагляд за лікарською та санітарною частиною Миколаєва, огляд лікарень, ревізія аптек, участь в засіданнях міської Думи при розгляді проектів обов'язкових постанов про порядок утримання площ, вулиць і т.д., а також надання через градоначальника в медичний департамент щорічних звітів по миколаївському градоначальству.

Молодшими лікарями градоначальства вважалися міський та санітарні лікарі Миколаєва, які підпорядковувалися старшому лікарю, причому у випадку хвороби чи відсутності останнього його обов'язки виконувались міським лікарем [15]. Міські лікарі, які відносились до Севастопольського та Миколаївського портів, були підпорядковані лікарським відділенням Таврійського та Херсонського губернських правлінь. Вони були зобов'язані при появі будь-якого роду заразних хвороб терміново повідомляти про це медичних інспекторів севастопольського та миколаївського портів.

Завдяки швидкій забудові міста необхідним було введення посади архітектора, що був підпорядкований градоначальнику. На нього покладався технічно-поліцейний нагляд за міським будівництвом, складання проектів, кошторисів на зведення новобудов, участь в різного роду комісіях з технічних питань, а також нагляд за системою освітлення.

На градоначальство був покладений нагляд за

ремонт та утриманням водостоків, інших дорожніх споруд, проведенням мостових робіт, а також його обов'язком була перевірка звітів, кошторисів і т.д. Крім того, промисловий розвиток міста породжував необхідність будівництва різного

роду інженерних споруд, встановлення механіко-технічних пристроїв та двигунів, різноманітних способів та систем освітлення приміщень і т.д. Все це і разом з тим встановлення загального водопостачання, каналізації, електричного

Література

1. Крючков Ю.С. История Николаева от основания до наших дней. – Николаев, 1996. – С. 224.
2. Ковалева О.Ф., Чистов В.П. Очерки истории и культуры Южного Прибужья. – Николаев, 2000. – С. 198-202.
3. Адрес-календарь и справочная книжка Николаевского градоначальства на 1902 год. – Николаев, 1901; Обзор Николаевского градоначальства за 1900 год. – Николаев, 1901; Сборник Херсонского земства. – 1902. – № 12 та ін.
4. Николаевцы: энциклопедический словарь, 1789-1999. – Николаев: Возможности Киммерии, 1999. – С. 322.
5. Список населенных мест Херсонского уезда на 1909 год. – Херсон, 1909. – С. 106.
6. Южанин. – 1902. – 3 октября.
7. Там само. – 13 октября.
8. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), ф. 229, оп. 1, спр. 50, арк. 9.
9. Южанин. – 1902. – 13 октября.
10. ДАМО, ф. 229, оп. 1, спр. 50, арк. 9.
11. Там само, арк. 10.
12. Сборник Херсонского земства. – 1902. – № 12. – С. 2.
13. ДАМО, ф. 229, оп. 1, спр. 50, арк. 9.
14. Там само, арк. 1.
15. Там само, арк. 14.
16. Там само, арк. 18.

Надійшла до редколегії 11.11.2004 р.